

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง ศึกษาหลักธรรมและการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอชิตมาณพปัญหา ผู้ศึกษาได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของอชิตมาณพ เพื่อศึกษาหลักธรรมในอชิตมาณพปัญหาที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อศึกษาหลักการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอชิตมาณพปัญหา การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส หนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานทางวิชาการ และรายงานการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาเรียบเรียง นำเสนอแบบบรรยายเชิงพรรณนา โดยมีสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องหลักธรรมและการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอชิตมาณพปัญหาเป็นการศึกษาพระสูตรที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต เล่มที่ ๒๕ และ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิกาย เล่มที่ ๓๐ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงวิสัชนาปัญหาแก่อชิตมาณพ ผู้เข้าไปทูลถามปัญหาเกี่ยวกับโลก ธรรมเครื่องป้องกันกระแส นามรูป การดำเนินชีวิตของพระอรหันต์ และพระเสขะ ณ ปาสาณกเจดีย์ แคว้นมคธ ซึ่งในพระสูตรนี้มีทั้งหมด ๘ คาถา โดยอชิตมาณพทูลถาม ๔ คาถา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบ ๔ คาถา จากการศึกษาได้ทราบรายละเอียด ดังนี้

๕.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของอชิตมาณพ

อชิตมาณพเป็นบุตรของอัคคาสนียพราหมณ์ผู้เป็นอำมาตย์ของพระเจ้ามहाโกศล ในพระนครสาวัตถี เมื่อท่านเจริญวัยได้ไปศึกษาศิลปวิทยากับพาวรีพราหมณ์ ภายหลังออกบวชเป็นดาบสพร้อมกับพาวรีพราหมณ์ และมาณพมาณพผู้เป็นศิษย์ของพาวรีพราหมณ์ หลังจากนั้น ๘ ปี พระผู้มีพระภาคเจ้าก็เสด็จอุบัติตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ พราหมณ์พาวรีจึงประชุมศิษย์และส่ง

มาณพ ๑๖ คน ซึ่งมีอชิตมาณพเป็นหัวหน้ากับบริวาร ๑๖,๐๐๐ คน ให้เดินทางเพื่อไปทูลถามปัญหา กับพระพุทธเจ้าที่ป่าสาณกเจดีย์ ซึ่งเบื้องต้นอชิตมาณพได้ทูลถามปัญหาของพราหมณ์พาวรีเกี่ยวกับ ศีระชะ และธรรมที่ทำให้ศีระชะตกไปด้วยใจโดยไม่เปล่งวาจาทูลถาม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบ ด้วยพระวาจาว่า อวิชาเป็นศีระชะ วิชาที่ประกอบด้วยสัทธา สติ สมาธิ ฉันทะ และวิริยะ เป็น ธรรมที่ทำให้ศีระชะตกไป จากนั้น มาณพทั้ง ๑๖ คนก็ได้ทูลถามปัญหาของตนเป็นลำดับไป โดยเริ่ม จากอชิตมาณพเป็นคนแรก จนถึงปิงคิมาณพเป็นคนสุดท้าย

ในอชิตมาณพปัญหา อชิตมาณพได้ทูลถาม ๔ คาถา และพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรง วิสัชนา ๔ คาถา ซึ่งมีลำดับการถามตอบดังนี้

ปัญหาข้อที่ ๑ โลกถูกอะไรหุ้มห่อไว้ ? โลกไม่สดใสเพราะอะไร ? เครื่องฉาบทาโลกคือ อะไร ? และภัยใหญ่ของโลกคืออะไร ?

คำตอบข้อที่ ๑ โลกถูกอวิชาหุ้มห่อไว้ โลกไม่สดใสเพราะความตระหนี่ และความประมาท ความอยากเป็นเครื่องฉาบทาโลกไว้ ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลก

ปัญหาข้อที่ ๒ อะไรเป็นเครื่องกั้นกระแสน้ำทะเลทั้งหลายได้ ? อะไรตัดกระแสกิเลส ทั้งหลายได้ ?

คำตอบข้อที่ ๒ สติเป็นเครื่องกั้นกระแสกิเลสเหล่านั้นได้ ปัญญาเป็นเครื่องตัดกระแส กิเลสเหล่านั้นได้

ปัญหาข้อที่ ๓ ปัญญา สติ นามและรูปนี้ ดับที่ไหน ?

คำตอบข้อที่ ๓ ปัญญา สติ นามและรูปนี้ ดับไม่มีส่วนเหลือในนิพพาน

ปัญหาข้อที่ ๔ การดำเนินชีวิตของพระอรหันตชีนาสพ และพระเสขะเป็นอย่างไร ?

คำตอบข้อที่ ๔ การดำเนินชีวิตของพระเสขะ คือ ไม่พึงปรารถนายิ่งในกามทั้งหลาย และเป็นผู้มีใจไม่ขุ่นมัว ส่วนการดำเนินชีวิตของพระอรหันต์ คือ เป็นผู้ฉลาดในธรรมทั้งปวง และมี สติดำรงอยู่

๕.๑.๒ หลักธรรมในอชิตมาณพปัญหาที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

อวิชาเป็นเครื่องปกปิดไม่ให้เห็นโลกตามความเป็นจริง เมื่อเห็นผิดเข้าใจผิดแล้วจึงเกิด การปรุงแต่งขึ้นมาเป็นสังขาร คือ ปุญญาภิสังขาร ปรุงแต่งในทางที่ดีเป็นบุญกุศล อปุญญาภิสังขาร ปรุงแต่งในทางที่ไม่ดีเป็นบาปอกุศล และอนัญญาภิสังขาร ปรุงแต่งในอเนญชา คือ ในการเจริญ

อรุณมานสมบัติ จึงเป็นเหตุให้สัตว์โลกทั้งหลายเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่มีที่สิ้นสุดอยู่ในภพภูมิทั้ง ๓ เพราะเหตุนี้новичาจึงได้ชื่อว่าเป็นเครื่องปกปิดโลก

การที่สัตว์โลกไม่มีปัญญาเห็นโลกตามความเป็นจริงคือพระไตรลักษณ์ ก็เพราะสัตว์โลกยังเป็นผู้ประมาทด้วยอำนาจของกิเลสทั้งหลาย มีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น จึงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งตนเองก็ยังไม่รู้ว่าตนติดอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ ได้แก่เพติดเพลินหาความสุขสนุกสนาน สุดท้ายชีวิตก็จบลงอย่างไรประโยชน์ สมดังพุทธภาษิตว่า “โลกไม่สดใสเพราะความตระหนี่ (ความสงสัย) และความประมาท”

ตัณหา คือ ความทะยานอยาก อันเป็นเหตุให้สัตว์โลกมีความเพติดเพลินยินดีอยู่ในกองทุกข์ จึงต้องประสบทุกข์ต่าง ๆ มากมาย ทั้งสัตว์โลกเหล่านั้นก็รู้อยู่ด้วยว่าสิ่งที่ตนต้องประสบทุกข์ ก็เพราะตัณหาเป็นต้นเหตุ มีแต่แรงปรารถนาดิ้นรนทะยานอยากอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพราะเหตุนี้ ตัณหาจึงเรียกว่าเป็นเครื่องฉาบทาสัตว์โลกไว้ให้อยู่ในวัฏสงสาร

ทุกข์ คือ สภาวะที่ไม่น่ายินดี ไม่น่าปรารถนา トラバใดยังมีเบญจขันธ์ หรือรูปนามอยู่ トラบนั้นก็ยังไม่พ้นทุกข์ไปได้ เพราะเหตุนี้ ทุกข์จึงเป็นภัยใหญ่ของโลก

สติทำให้ผู้ปฏิบัติมีความรู้ตัวอยู่ในปัจจุบันอารมณ์ คือไม่หลงลืม หรือเผลอไปในอารมณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้กระแสแห่งกิเลสที่เกิดขึ้นนั้นหยุดลง คือ ไม่สามารถปรุงแต่งให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลงต่อไปได้ เพราะเหตุนี้ สติจึงเป็นเครื่องกั้นกระแสกิเลสเหล่านั้นไว้ได้

ปัญญา คือ การรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งพระสัจธรรม อันเป็นผลที่เกิดมาจากการเจริญสติ จนจิตตั้งมั่นอันเป็นเหตุให้กิเลสประเภทนิรวณที่เกิดขึ้นกลุ้มรมจิตสงบระงับ เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ก็จะสามารถเห็นสภาวะธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา จนละกิเลสทั้งหลายได้เป็นสมุจเฉทปหาน เพราะเหตุนี้ ปัญญาจึงเป็นธรรมเครื่องตัดกระแสกิเลสเหล่านั้นได้

นิพพาน คือ สภาวะที่ดับทุกข์ได้ทั้งหมด ซึ่งทำให้ผู้บรรลุไม่มีอุปาทานเข้าไปยึดเบญจขันธ์ และสุดท้ายก็ไม่มีเบญจขันธ์ให้ทุกข์อีกต่อไป สมดังพุทธภาษิตว่า “นามและรูปดับไม่มีส่วนเหลือในที่ใด นามและรูปนั้นดับไปในที่นั้นเพราะวิญญานดับ”

ปฏิบัติเครื่องดำเนินชีวิตของพระเสขะ เพื่อบรรลุผลเบื้องสูงขึ้นไป คือ การเจริญสติปัฏฐาน ๔ อันเป็นเหตุให้กำจัดอกิษา และโทมนัสในโลกเสียได้ ส่วนองค์คุณเครื่องดำเนินชีวิตของพระอรหันต์ผู้เสร็จกิจแล้ว ก็คือ ท่านเป็นผู้มีสติสมบูรณ์ และเป็นผู้มีปัญญาสมบูรณ์เห็นแจ้งตามความเป็นจริงของสรรพสิ่ง

๕.๑.๓ หลักการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอชิตมานวปัญหา

พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการเจริญวิปัสสนาภาวนาไว้ในหลักธรรมของอชิตมานวปัญหา คือ ทรงแสดงปฏิจจสมุปบาทแบบย่อไว้โดยสำนวนโวหารของชาวบ้านเพื่อให้อชิตมานพและบริวารได้เข้าใจในหลักธรรมเครื่องพ้นจากทุกข์ กล่าวคือ ทรงแสดงกระบวนการเกิดทุกข์ และกระบวนการดับทุกข์ไว้ ดังนี้

ข้อที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบอชิตมานพว่า “อวิชชาเป็นเครื่องหุ้มห่อโลกความสงสัย (ความประมาท) เป็นกิเลสเครื่องทำให้โลกไม่ปรากฏ ตัณหาเป็นเครื่องฉาบทาโลก ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลก” นี้ เป็นการทรงแสดงกระบวนการเกิดทุกข์แบบย่อ หรือตามภาษาของชาวโลก (บัญญัติภาษา) เพื่อให้อชิตมานพเข้าใจว่าการที่บุคคลทั้งหลายไม่รู้จักทุกข์ (โลก) ไม่เข้าใจทุกข์หลงไปยึดว่าเป็นสุข หรือเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา ก็เพราะถูกอวิชชาที่ปิดบังไว้ บดบังไว้ ปิดกั้นไว้ จึงเป็นเหตุให้ประมาทหมัวเมา อวิชชาจึงชื่อว่า เป็นต้นทางเป็นต้นเหตุแห่งการเกิดทุกข์

เมื่อบุคคลไม่รู้จักทุกข์แล้ว ก็ไม่สามารถแสวงหาเหตุให้เกิดทุกข์ได้ ดุจเดียวกับหมอเมื่อไม่รู้จักรโรคแล้ว ก็ไม่สามารถแสวงหาเหตุแห่งโรคได้ ต่อเมื่อแสวงหาเหตุแห่งทุกข์ แสวงหาเหตุแห่งโรคได้แล้ว จึงจะหาวิธีการดับทุกข์และหาวิธีการรักษาโรคได้ เพราะสรรพสิ่งล้วนมีเหตุปัจจัยทั้งนั้น สมดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “อิมสมิ สติ อิหิ โหติ, อิมสสุปปาธา อิหิ อุปปชฺชติ.” แปลว่าเมื่อเหตุนี้มี ผลนี้จึงมี เพราะเหตุนี้เกิด ผลนี้จึงเกิด ซึ่งรวมเรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท คือ การที่ธรรมทั้งหลายอาศัยกันและกันเกิดขึ้น หรือจะเรียกว่า ปัจจัยการ คือ อาการที่เป็นเหตุเป็นผลกันของธรรมทั้งหลาย

ในอชิตมานวปัญหาเป็นการแสดงกระบวนการเกิดทุกข์ไว้โดยย่อ ให้เหมาะกับชาวบ้าน (สมมติบัญญัติ) แต่ในปฏิจจสมุปบาทเป็นการแสดงกระบวนการเกิดทุกข์แบบสภาวะธรรม (ปรมาตถบัญญัติ) อธิบายกระบวนการเกิดทุกข์ในอชิตมานวปัญหาดังนี้ บุคคลเมื่อถูกอวิชชา (อวิชชา) หุ้มห่อไว้จึงไม่รู้ เมื่อไม่รู้จึงเป็นเหตุให้สงสัย (เวริจฺฉา) เมื่อสงสัยอยู่ย่อมไม่เชื่อ เมื่อไม่เชื่อย่อมไม่ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลและทำกุศลให้แจ้งเขาหมั่นประกอบความประมาท (ปมาท) ด้วยอำนาจเพิลิตเพลินยินดียิ่ง (ตณฺหา) ในโลกนี้ ย่อมประสบทุกข์ (ทุกข์) ทั้งทางกายและทางใจอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

การบวนการดับทุกข์ คือสติปัญญาเป็นหลักธรรมเครื่องดับทุกข์ในอชิตมานวปัญหา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สติเป็นเครื่องกั้นกระแสกิเลส ปัญญาเป็นเครื่องตัดกระแสกิเลส คือ ผู้ปฏิบัติธรรมเมื่อต้องการจะดับทุกข์ในวัฏสงสารให้สิ้นเชิง พึงเจริญสติในฐานทั้ง ๔ คือ กาย เวทนา

จิต และธรรม จนสตินั้นพัฒนารู้เท่าทันการเกิดดับของกาย เวทนา จิต ธรรมเหล่านั้น จนเกิดวิปัสสนาญาณขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งวิปัสสนาญาณนั้นแก่กล้า ก็จะสามารถตัดกิเลสเป็นสมุจเฉตปหานได้ ความทุกข์ในวัฏสงสารก็จะหมดสิ้นไป

อุปมาเหมือนขานาเกี่ยวข้าว ย่อมใช้มือทั้งสองข้างรวบก่ำข้าวไว้ แล้วกำให้แน่นด้วยมือของหนึ่ง แล้วใช้มืออีกข้างหนึ่งที่ถือเคียวเกี่ยวกำข้านั้น ฉนั้นใด โยคีผู้ปฏิบัติธรรมก็ต้องเจริญสติให้รู้เท่าทันกระแสแห่งกิเลส แล้วใช้ปัญญาตัดกระแสแห่งกิเลสนั้นให้ขาดสะบั้น ฉนั้นนั้น ขานาเปรียบเหมือนโยคีผู้ปฏิบัติธรรม การที่ใช้มือรวบก่ำข้าวแล้วกำให้แน่นเปรียบเหมือนสติ เคียวเปรียบเหมือนปัญญา กำข้าวเปรียบเหมือนกระแสแห่งกิเลส

เมื่อบุคคลเจริญสติอย่างต่อเนื่อง สติก็จะกลายเป็นมหาสติ จึงทำให้สตินั้นเท่าทันอาการเปลี่ยนแปลงของสภาวะธรรมคือรูปนาม แล้ววิปัสสนาญาณ (ปัญญา) ก็จะเกิดขึ้นมาตามลำดับ จนสามารถตัดกิเลสเป็นสมุจเฉตปหานได้ วงจรแห่งปฏิจจสมุปบาทก็จะขาดสะบั้น ทำให้บุคคลผู้นั้นไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีก ซึ่งกระบวนการดับทุกข์เหล่านี้เป็นไปตามวิธีที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อในอชิตมาณวปัญหาแล้วว่า “ยานิ โสตานิ โลกสมิ สติ เตสํ นิวารณํ โสตานํ สํวรํ พุริมิ ปญญาเยเต ปิถียเยเร” แปลว่า กระแสเหล่าใดในโลก สติเป็นเครื่องกั้นกระแสเหล่านั้นได้ เรากล่าวธรรมเครื่องป้องกันกระแสทั้งหลาย ปัญญาตัดกระแสเหล่านั้นได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า หลักธรรมในอชิตมาณวปัญหานี้ เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาได้เป็นอย่างดี เพราะพระพุทธรองค์ทรงแสดงแนวทางปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน ทั้งกระบวนการเกิดทุกข์ กระบวนการดับทุกข์ แนวทางปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์ และสภาวะอันเป็นความดับทุกข์ ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถตรวจสอบหลักการปฏิบัติของตนเองว่าถูกต้องตามพุทธประสงค์หรือไม่อย่างไร และจะได้ไม่หลงเข้าใจผิดตามความเห็นของตนหรือลัทธิคำสอนที่เป็นสัทธรรมปฏิรูป (อสังฆธรรม) อันเป็นธรรมเครื่องเน้นซ้ำ เมื่อมีความเข้าใจแล้ว ก็จะได้ดำเนินไปตามแนวทางที่ถูกต้อง ที่มุ่งตรงสู่พระนิพพานอันเป็นสภาวะที่ดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิงต่อไป ในเรื่องนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การศึกษาหลักธรรมและการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอชิตมานวปัญหาคั้งนี้เป็น การศึกษาเชิงเอกสาร ยังขาดการศึกษาในภาคปฏิบัติการ ดังนั้น ผู้ที่สนใจต้องการที่จะศึกษาโดย ละเอียด และต้องการจะนำข้อมูลไปใช้ในวัตถุประสงค์อย่างอื่น ควรศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

๑) ควรศึกษาหลักการเจริญวิปัสสนาภาวนาในภาคปฏิบัติการจากสำนักต่าง ๆ เพื่อทราบว่าข้อมูลตรงกันหรือแตกต่างกันในด้านใด จะได้ใช้เป็นฐานข้อมูลในการศึกษาค้นคว้า ต่อไป

๒) ควรศึกษาวิเคราะห์หลักการเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เปรียบเทียบกับคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายอื่น ซึ่งจะช่วยให้ทราบหลักการเจริญวิปัสสนาภาวนาที่ กว้างขวางยิ่งขึ้น

สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาวิจัยในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะการทำวิทยานิพนธ์ ในครั้งต่อไป คือ

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งต่อไป

หากมีการศึกษาในเรื่องเดียวกันนี้ ครั้งต่อไปผู้วิจัยควรศึกษาประเด็นดังต่อไปนี้

๑) ศึกษาความสัมพันธ์ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักธรรมในอชิตมานวปัญหาคับกับหลักธรรมในปัญหาของมาณพคนอื่น ๆ ที่เหลือ เช่น ดิสสเมตเตยยมาณพ, ปุณณกมาณพ, ปิงคิยมาณพ เป็นต้น

๒) ศึกษาหลักธรรมและการเจริญวิปัสสนาภาวนาในมาณพ ๑๕ คนที่เหลือ เช่น ดิสสเมตเตยยมาณพ, ปุณณกมาณพ, ปิงคิยมาณพ เป็นต้น